

Repliker och kommentarer*

Den stora förvillelsen

Straff, inkomstskatter och betyg är olika slag av incitament för vårt handlande. De är graderade för att vara rättvisa. Blir de mera rättvisa och rättvisande om graderingen görs grövre? Bo Sandelin utreder frågan, inspirerad av betygsutredningen (SOU 1977:9). □

En sierska berättar att efter den stora förvillensens år, som lär inträffa i slutet av 1980-talet, kan man blicka tillbaka på följande händelser inom det offentliga utredningsväsendet:

Strafflagsutredningen

Den stora strafflagsutredningen har äntligen lagt fram sitt betänkande. Utredningens ledamöter har alla en i grunden gemensam syn på straffet. Man är överens om att straff – även om det kallas vård – sällan leder till bättring utan snarare permanentar ett dåligt utgångsläge. Av olika skäl – bla för att i någon mån avskräcka dem som redan tagit ett halvt steg in på brottets bana från att ta även nästa halva – menar man dock att straff i någon form måste finnas kvar.

Utredningen har också konstaterat att

det är så gott som omöjligt att ge exakt rättvist straff. Det finns ofta starka skäl att tro att den som fått 18 månaders fängelse inte borde haft mer än 17 och att den som fått 17 kanske borde haft 18.

Ledamöterna har grubblat länge över en lösning. Till slut har majoriteten fastnat för följande förslag: Antalet straffsatser skall begränsas till tre: 1) 6 månaders fängelse, 2) 5 års fängelse och 3) livstids fängelse.

En minoriet av ledamöterna har reserverat sig. Reservanterna håller inte med majoriteten om att en minskning i antalet tillämpade straffsatser innebär ett stort steg mot straffens totala avskaffande utan hävdar att straff är straff, vare sig man tillämpar några få standardstraff eller har en kontinuerlig skala. Vidare menar reservanterna att en minskning i antalet tillämpade straffsatser endast innebär att en mindre orättvisa utbyts mot en större. Visserligen fanns det en stor risk under det gamla systemet, att den som rätteligen borde haft 17 månaders fängelse kanske fått 18 eller t o m 19. Ett sådant fel är dock relativt litet jämfört med dem som uppstår enligt det nya lagförslaget. Svårbedömbara gränfall kommer alltid att finnas, och om majoritetens förslag antas, finns det stor risk för att den som egentligen borde haft 6 månader istället får 5 år.

I denna avdelning välkomnas såväl repliker på tidigare artiklar i Ekonomisk Debatt som fristående kommentarer i ekonomiska frågor. Bidrag ska vara redaktionen tillhanda senast den 10 oktober. Manus bör inte överstiga 4 maskinskrivna A4-sidor.

Inkomstskatteutredningen

Inkomstskatteutredningen har naturligtvis inte blivit klar. Genom läckande ledamöter har det dock kommit ut att man inom utredningen menar att det är mycket svårt att avgöra olika inkomsttagares skatteförmåga. Alder, hälsotillstånd, bostadsort och en mängd andra faktorer utöver inkomsten spelar in. Därför lär man, för att inte skenbart ge intryck av exakthet, föreslå att den kontinuerliga skatteskalen avskaffas och att man i fortsättningen tillämpar endast tre olika nivåer för skatteuttaget: 10 000, 50 000 och 80 000 kronor. Dessa skattebelopp får dock – för att öka rättvisan – justeras nedåt med 100 kronor för varje barn som vederbörande inkomsttagare har.

Vindmättningsutredningen

Slutligen har den stora vindmättningsutredningen kommit med ett digert betänkande. Utredningen tillsattes under den Fälldinska ministärens sista år. Anledningen var att de planerade vindkraftverken behövde ordentlig information om blåstens styrka. Problemen med den traditionella mätmetoden var flera. Det förhåller sig ju bla så att vinden ofta kommer stötvis och att riktningen är ostadig. Skulle man under sådana förutsättningar rapportera till driftsledningarna att vindstyrkan är tex 14 sekundmeter kan man inte vara säker på att detta är ett korrekt värde, om ett sådant nu alls går att teoretiskt definiera på ett meningsfullt sätt.

Utredningen sågs tidigt ha haft ett preliminärt förslag på gång. Det skulle ha gått ut på att man angav vindstyrkan avrundad till hela tiotal sekundmeter – sekunddekameter. Det lär dock ha funnits en reservant som hävdade att det inte är i skalans fina gradering som felet ligger, och att man genom att förgrova graderingen endast förvärrar problemen. Han sågs ha hänvisat till följande fall: Den 7 mars rapporterades en vindstyrka på 14 sekundmeter. Vinden höll i sig, och nästa dag angavs därför ungefär samma värde, 16 sekundmeter. Skulle man ha tillämpat den av majoritet föreslagna nya principen hade man den 7 mars rapporterat 10 sekundmeter (1 sekunddekameter)

och den följande dagen 20 sekundmeter, dvs dubbelt så mycket, trots att vindstyrkan i själva verket var ungefär lika stark de båda dagarna.

Vindmättningsutredningens preliminära förslag publicerades aldrig. Efter det att regeringen Fälldin fallit och en ny trätt till fick utredningen ändrade direktiv. Man skulle inte längre inrikta sig på vindkraftverkens behov – framtiden var alltför oviss för denna kraftkälla – utan på övriga vädernyttjares. Dessutom sades det att enbart vindstyrkan var av begränsat intresse.

Det slutliga förslaget fick följande innehåll: Mätningen skall ske genom att en meteorolog vid SMHI, assisterad av en meteorologassistent, en sekreterare och en handduksbärare (officiellt kallad hygienmaterielintendent), klockan 12 varje dag stiger ut på trappan, väter ett finger, sticker upp det i luften och – efter samråd med de övriga i sällskapet – avger ett "omdöme". Detta skall vara antingen "blåser kallt" (1 poäng) eller "blåser inte kallt" (2 poäng). Proceduren avslutas med att sekreteraren noterar resultatet och hygienmaterielintendenten räcker handduken till meteorologen, som därpå torkar sitt finger. Omdömet tillkännages sedan via våra vanliga massmedia.

Betygsutredningen

Otroligt? Nej!

Vi har redan sett början. De ovan beskrivna "utredningsförslagen" är i tänkesätt nära besläktade med väsentliga delar av 1973 års betygsutrednings betänkande, som nu remissbehandlats. Det råder ingen principiell skillnad mellan tex vindmättningsutredningens resonemang och betygsutredningens vad gäller graderingsfrågan. Det grova tregradiga totalomdöme som betygsutredningen vill skall ersätta alla ämnesanknutna femgradiga betyg vid ansökan från grundskola till gymnasium leder endast till att ett dåligt system försämras ytterligare.

Rent patetisk ter sig bilden när man till detta grova totalomdöme, som ges poängen 1, 2 eller 3, skall få lägga någon eller några tiondels poäng för diverse ak-

tiviteter utanför skolan. Sådana meriter kan gott beaktas; kritiken gäller att de adderas till ett onödigt primitivt grundomdöme.

Argumenten för att byta ut de femgradiga betygen i gymnasieskolan mot tregradiga är lika dunkla. Man hävdar tex på fullt allvar att eftersom det ändå aldrig går att göra en helt rättvisande bedömning så skulle en grövre betygsgradering öka jämförbarheten mellan elever i olika klasser (sid 170). Man inser inte att man då, till det ursprungliga, grundläggande fel som uppstår därför att det är svårt att över huvudtaget få grepp om det som skall mätas, adderar det fel som följer av måttskalans förgrovnig.

Tron att färre skalsteg skulle "få den psykologiska effekten att man upplever betyget som mindre betydelsefullt och avgörande för framtida verksamhet än

för närvarande och att därmed skolans strävan att förverkliga de grundläggande idéerna om samarbete och solidaritet skulle kunna underlättas" är en annan tanke som verkar helt naiv. Med färre skalsteg blir det ju verkligt betydelsefullt på vilken sida om gränsen man hamnar. Jag har svårt att tro, att den som ligger på gränsen mellan 2 och 3 i ett tregradigt system "upplever betyget som mindre betydelsefullt". Det ena innebär att han klassas som medelmåtta; det andra att han räknas till de bästa. Det vore i allmänhet mindre viktigt om man finge 20 eller 21 i ett 30-gradigt system.

Jag tror faktiskt att vindmättningsutredningens förslag inte kan anses sämre genomarbetat.

Docent Bo Sandelin
Göteborgs universitet